

METONIMI ING BASA JAWA MASYARAKAT DESA SOBONTORO, KECAMATAN BOYOLANGU, KABUPATEN TULUNGAGUNG

Deni Candra Irawan, Prof. Dr. Udjang Pairin M. Basir, M. Pd

Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah (Jawa)
Fakultas Bahasa dan Seni
Universitas Negeri Surabaya
denicandra13@gmail.com

Abstrak

Metonimi ing basa Jawa kalebu salah siji jinise sesambungane teges ing titi teges utawa semantik. Lumrahe metonimi ing basa Jawa nuduhake *asosiasi* kang wis dingerteni ing struktur basane. Kanthi nliti sesambungane teges metonimi ing basa Jawa pranyata metonimi nduweni wujud lan golongan kang mligi yen ditandhingake karo sesambungane teges liyane.

Punjere panliten yaiku 1) kepriye wujud sesambungane teges metonimi ing basa Jawa padinan masyarakat Desa Sobontoro, Kecamatan Boyolangu, Kabupaten Tulungagung? lan 2) apa wae golongan sesambungane teges metonimi ing basa Jawa padinan masyarakat Desa Sobontoro, Kecamatan Boyolangu, Kabupaten Tulungagung?. Dene ancasa panliten yaiku 1) ngandharake kepriye wujud sesambungane teges metonimi ing basa Jawa padinan masyarakat Desa Sobontoro, Kecamatan Boyolangu, Kabupaten Tulungagung lan 2) ngandharake apa wae golongan sesambungane teges metonimi ing basa Jawa padinan masyarakat Desa Sobontoro, Kecamatan Boyolangu, Kabupaten Tulungagung. Dhata ing panliten iki yaiku basa padinan masyarakat Desa Sobontoro, Kecamatan Boyolangu, Kabupaten Tulungagung. Dene sumber dhatane yaiku masyarakat Desa Sobontoro, Kecamatan Boyolangu, Kabupaten Tulungagung.

Asile panliten sesambungane teges metonimi ing basa Jawa diperang dadi loro yaiku 1) sesambungane teges metonimi adhedhasar wujud lan 2) sesambungane teges metonimi adhedhasar golongan *referen*. Metonimi adhedhasar wujud diperang dadi loro yaiku 1) metonimi adhedhasar satuwan *linguale* lan 2) metonimi adhedhasar jinise. Metonimi adhedhasar satuwan *linguale* diperang dadi telu yaiku 1) metonimi kang awujud tembung lingga, 2) metonimi kang awujud tembung andhahan, lan 3) metonimi kang awujud gatra. Metonimi adhedhasar jinise diperang dadi papat yaiku 1) metonimi kang nduweni sesambungan *spasial*, 2) metonimi kang nduweni sesambungan *temporal*, 3) metonimi kang nduweni sesambungan *identifikatif* lan 4) metonimi kang nduweni sesambungan *logikal*. Sesambungane teges metonimi adhedhasar golongan *referen* diperang dadi papat yaiku 1) golongan metonimi manungsa, 2) golongan metonimi kewan, 3) golongan metonimi tetuwuhan, lan 4) golongan metonimi barang.

Tembung Wigati: metonimi, sesambungane teges, basa Jawa

PURWAKA

Landhesane Panliten

Sesambungane teges kang diandharake ing buku paramasastra Jawa kaya *Reringkesane Paramasastra Djawa* (Antunsuhono, 1953), *Ngengrengan Kasusastran Djawa* (Padmasoekotjo, 1953), lan *Sariné Basa Djawa* (Padmasoekotjo, 1967) sasuwene iki akeh-akehe mung njlentrehake sesambungane teges kang asipat umum. Kaya dene sesambungane teges dasanama lan kosok balen kang diandharake kanthi amba lan nggunakake tuladha-tuladha kang maneka werna. Lha yen sesambungane teges metonimi ing pira-pira buku paramasastra Jawa isih durung diandharake kanthi amba lan mligi apa maneh sesambungane teges metonimi ing basa Jawa. Bab kasebut nuduhake yen para ahli basa isih durung nganggep yen ta metonimi ing basa Jawa kagolong sesambungane teges. Tegese isih ana bab-bab kang samesthine antuk kawigaten saka para ahli basa kanggo njlentrehake sesambungane teges metonimi ing basa Jawa kanthi luwih amba. Kaya dene kepriye wujud

sesambungane teges metonimi lan golongan sesambungane teges metonimi ing basa Jawa. Adhedhasar kasunyatan kasebut, mula saka kuwi sesambungane teges metonimi ing basa Jawa prelu diteliti kanthi luwih jero, jalaran sesambungane teges metonimi ing basa Jawa nduweni wujud lan golongan kang mligi.

Panliti ing panliten iki nliti sesambungane teges metonimi ing basa Jawa. Metonimi minangka salah siji jinise sesambungane teges ing pirang-pirang buku semantik pancen kurang narik kawigatene para ahli basa. Metonimi dianggep nduweni sesambungane teges kang wis cetha sajrone struktur basane (Parera, 2004:121). Beda karo metafora sing bisa nuwuhake *intuisi metaforis*, sesambungane teges metonimi ora nuwuhake teges kang anyar sajrone struktur basane lan dianggep sesambungane teges kang nuduhake *atribut-atribut* kang wis gumanthok sajrone struktur basa. Masiya metonimi kurang narik kawigatene para ahli basa nanging isih ana saperangan ahli sing nganggep yen ta metonimi nduweni daya

pangaribawa kang gedhe marang anane owah-owahane teges adhedhasar sipat *asosiatif*.

Panliten sesambungane teges metonimi wis nate ditindakake dening Susanto (2009) kanthi irah-irahan *Metonimia Dalam Surat Kabar Berbahasa Indonesia*. Metonimia kang ditemokake sajrone panliten kasebut prayata luwih akeh tinimbang *referensi* kang digunakake panliti. Asil saka panliten kasebut yaiku nggolongake metonimia ing *surat kabar Indonesia* adhedhasar sipat *asosiatif-asosiatif* ing dhata kang ditliti. Saka panliten kasebut nuduhake yen sesambungane teges metonimi ora mung gumathok marang *referensi* kang diandharake para ahli nanging bisa ditemtokake adhedhasar dhata kang ditliti.

Adhedhasar andharan ing ndhuwur cetha yen panliten ngenani sesambungane teges isih kurang utamane sesambungane teges metonimi ing basa Jawa. Adhedhasar panliten ing ndhuwur uga cetha yen sesambungane teges metonimi ing basa Jawa durung nate ditliti. Saperangan para ahli uga isih durung nganggep sesambungane teges metonimi ing basa Jawa kagolong jinise sesambungane teges. Mula saka kuwi prelu anane panliten ngenani metonimi ing basa Jawa kanggo nggoleki wujud lan golongane metonimi ing basa Jawa.

Punjere Panliten

Punjere panliten ing panliten iki bisa dideleng ing ngisor iki.

- (1) Kepriye wujud sesambungane teges metonimi ing basa Jawa padinan masyarakat Desa Sobontoro, Kecamatan Tulungagung, Kabupaten Tulungagung?
- (2) Apa wae golongane sesambungane teges metonimi ing basa Jawa padinan masyarakat Desa Sobontoro, Kecamatan Tulungagung, Kabupaten Tulungagung?

Ancase Panliten

Adhedhasar punjere panliten ing ndhuwur, ancase panliten bisa dideleng ing ngisor iki.

- (1) Ngandharake lan njlentrehake kepriye wujud sesambungane teges metonimi ing basa Jawa padinan masyarakat Desa Sobontoro, Kecamatan Tulungagung, Kabupaten Tulungagung.
- (2) Ngandharake lan njlentrehake apa wae golongane sesambungane teges metonimi ing basa Jawa padinan masyarakat Desa Sobontoro, Kecamatan Tulungagung, Kabupaten Tulungagung.

Paedahe Panliten

Paedahe panliten sajrone panliten iki diperang dadi loro yaiku paedah teoretis lan paedah praktis. Kanggo luwih cethane paedah-paedah kasebut ing ngisor iki andharane.

(1) Paedah Teoretis

Panliten iki bisaa nduweni guna kanggo nyengkuyung pangrembakane ilmu semantik utawa titi teges ngenani sesambungane teges. Saliyane kuwi, panliten iki uga nduweni guna marang ngrembakane sesambungane teges metonimi ing basa Jawa.

(2) Paedah Praktis

Panliten *praktis* saka panliten iki dikarepake menehi paedah tumrap panliti saengga bisa nitiki kanthi cetha ngenani sesambungane teges metonimi ing basa Jawa. Kanggo para kadang maos bisaa luwih ngerteni sesambungane teges metonimi ing basa Jawa yen ta para maos ngetrapake basa ing basa padinan.

Panliten Ngenani Sesambungane Teges

Panliten ngenani sesambungane teges metonimi wis nate ditindakake dening Susanto (2009) kanthi irah-irahan *Metonimia dalam Surat Kabar Berbahasa Indonesia*. Dene asil saka panliten kasebut yaiku nggolongake sesambungane teges metonimia dadi sewelas golongan yaiku 1) *lembaga mewakili pejabat/penanggung jawab*, 2) *nama orang mewakili lembaga*, 3) *jabatan mewakili pemegang jabatan*, 4) *tempat mewakili penghuni*, 5) *tempat mewakili peristiwa*, 6) *daerah mewakili orang/suku dari daerah itu*, 7) *agama mewakili pemeluk agama*, 8) *merek mewakili produk*, 9) *cirri mewakili tempat*, 10) *jenjang mewakili jabatan*, lan 11) *genereik mewakili spesifik*. Metonimia kang ditemokake sajrone panliten kasebut luwih akeh marang *referensi* kang digunakake panliti. Asil saka panliten kasebut mung nggolongake metonimia adhedhasar sipat *asosiatif-asosiatif* kang ana. Saka panliten kasebut cetha yen ta sesambungane teges metonimi ora mung gumathok marang *referensi* kang ana.

Panliten sesambungane teges uga nate ditindakake Mulya (2010) kanthi irah-irahan *Bentuk Kegradasian Antonimi Adjektiva dalam Bahasa Jawa*. Asil saka panliten kasebut yaiku antonimi nduweni *ciri-ciri kegradasian adjektiva* tembung *lingga* kang nggambarake *tingkat netralisasi*, tembung *andhahan* kang nggambarake *tingkat perbandingan*, lan *gatra* kang nggambarake *tingkat penyngatan*.

Wahyuni (2011) uga nate nindakake panliten sesambungane teges kanthi irah-irahan *Sinonim Nomina dalam Bahasa Jawa (Suatu Kajian Semantik)*. Panliten kasebut ngasilake rong bab kang utama. Kaping pisan yaiku *ciri pembeda semantik kesinoniman nomina konkret* kang didayani limang bab yaiku 1) anane dialek kang beda, 2) anane tembung *serapan*, 3) anane gaya utawa laras, 4) anane *keefektifan* saka tembung, lan 5) anane kolokasi. Dene bab utama kaping pindhone yaiku *ciri pembeda semantik utawa fitur kesinoniman nomina konkret* basa Jawa adhedhasar komponen maknane. Saka

ciri pembeda sementik kasebut bisa dingerteni ragam basane lan komponen maknane.

Panliten sadurunge sesambungane teges uga nate ditindakake Purwanti (2011) kanthi irah-irahan *Kajian Polisemi dalam Rubrik Berita Majalah Djaka Lodang Edisi 2011*. Asil panliten kasebut yaiku nggolongake polisemi dadi telu yaiku adhedhasar jinise, wujud, lan *tipe* sesambungane teges polisemi sajrone tembung utawa gatra. Adhedhasar jinise polisemi diperang dadi telu yaiku polisemi *verba*, *nomina*, lan *adjektiva*. Dene adhedhasar wujud polisemi uga diperang dadi telu yaiku wujud andhahan, tembung lingga, lan gatra. Banjur adhedhasar *tipe* sesambungane teges polisemi diperang dadi telu yaiku makna *derivasi*, *perluasan figurative*, lan golongan makna *sampingan*.

Panliten liya ngenani sesambungane teges uga nate ditindakake dening Sandi (2011) kanthi irah-irahan *Nama Diri Tokoh Bima (Analisis Semantik dan Kebudayaan)*. Panliten iki kalebu sesambungan teges dasanama amarga panliti nlti dasanamane jeneng paraga Bima sajrone crita wayang. Dene asil panliten kasebut yaiku jeneng digunakake kanggo tandha *idhentitas* lan makna jeneng nggambarake *ciri-ciri referensial* paraga kanthi sakabehe. Jeneng saka paraga Bima kang dijlentrehake lan diandharake yaiku Wrekodara lan Bratasena kang nduweni makna leksikal sing nuwuhake *referen-referen* panyengkuyung kang nggambarake *karakterere* Bima.

Adhedhasar panliten sesambungane teges ing ndhuwur bisa dingerteni yen saben-saben panliten sesambungane teges nduweni titikan kang beda-beda. Panliten ing ndhuwur uga nuduhake yen ta akeh-akehe sesambungane teges dijlentrehake lan diandharake kanthi dhasar wujud. Emane sesambungane teges metonimi ing basa Jawa isih durung ditliti para ahli basa kamangka sesambungane teges metonimi uga nduweni wujud lan golongan kang mligi. Mula saka kuwi prelu anane panliten sesambungane teges metonimi adhedhasar wujud lan golongane.

Panliten Ngenani Sesambungane Teges

Panliten ngenani sesambungane teges metonimi wis nate ditindakake dening Susanto (2009) kanthi irah-irahan *Metonimia dalam Surat Kabar Berbahasa Indonesia*. Dene asil saka panliten kasebut yaiku nggolongake sesambungane teges metonimia dadi sewelas golongan yaiku 1) *lembaga mewakili pejabat/penanggung jawab*, 2) *nama orang mewakili lembaga*, 3) *jabatan mewakili pemegang jabatan*, 4) *tempat mewakili penghuni*, 5) *tempat mewakili peristiwa*, 6) *daerah mewakili orang/suku dari daerah itu*, 7) *agama mewakili pemeluk agama*, 8) *merek mewakili produk*, 9) *cirri mewakili tempat*, 10) *jenjang mewakili jabatan*, lan 11) *genereik mewakili spesifik*. Metonimia kang

ditemokake sajrone panliten kasebut luwih akeh marang *referensi* kang digunakake panliti. Asil saka panliten kasebut mung nggolongake metonimia adhedhasar sipat *asosiatif-asosiatif* kang ana. Saka panliten kasebut cetha yen ta sesambungane teges metonimi ora mung gumathok marang *referensi* kang ana.

Panliten sesambungane teges uga nate ditindakake Mulya (2010) kanthi irah-irahan *Bentuk Kegradasian Antonimi Adjektiva dalam Bahasa Jawa*. Asil saka panliten kasebut yaiku antonimi nduweni *ciri-ciri kegradasian adjektiva* tembung lingga kang nggambarake *tingkat netralisasi*, tembung andhahan kang nggambarake *tingkat perbandingan*, lan gatra kang nggambarake *tingkat penyanganan*.

Wahyuni (2011) uga nate nindakake panliten sesambungane teges kanthi irah-irahan *Sinonim Nomina dalam Bahasa Jawa (Suatu Kajian Semantik)*. Panliten kasebut ngasilake rong bab kang utama. Kaping pisan yaiku *ciri pembeda* semantik *kesinoniman nomina konkret* kang didayani limang bab yaiku 1) anane dialek kang beda, 2) anane tembung *serapan*, 3) anane gaya utawa laras, 4) anane *keefektifan* saka tembung, lan 5) anane kolokasi. Dene bab utama kaping pindhone yaiku *ciri pembeda* semantik utawa *fitur kesinoniman nomina konkret* basa Jawa adhedhasar komponen maknane. Saka *ciri pembeda* sementik kasebut bisa dingerteni ragam basane lan komponen maknane.

Panliten sadurunge sesambungane teges uga nate ditindakake Purwanti (2011) kanthi irah-irahan *Kajian Polisemi dalam Rubrik Berita Majalah Djaka Lodang Edisi 2011*. Asil panliten kasebut yaiku nggolongake polisemi dadi telu yaiku adhedhasar jinise, wujud, lan *tipe* sesambungane teges polisemi sajrone tembung utawa gatra. Adhedhasar jinise polisemi diperang dadi telu yaiku polisemi *verba*, *nomina*, lan *adjektiva*. Dene adhedhasar wujud polisemi uga diperang dadi telu yaiku wujud andhahan, tembung lingga, lan gatra. Banjur adhedhasar *tipe* sesambungane teges polisemi diperang dadi telu yaiku makna *derivasi*, *perluasan figurative*, lan golongan makna *sampingan*.

Panliten liya ngenani sesambungane teges uga nate ditindakake dening Sandi (2011) kanthi irah-irahan *Nama Diri Tokoh Bima (Analisis Semantik dan Kebudayaan)*. Panliten iki kalebu sesambungan teges dasanama amarga panliti nlti dasanamane jeneng paraga Bima sajrone crita wayang. Dene asil panliten kasebut yaiku jeneng digunakake kanggo tandha *idhentitas* lan makna jeneng nggambarake *ciri-ciri referensial* paraga kanthi sakabehe. Jeneng saka paraga Bima kang dijlentrehake lan diandharake yaiku Wrekodara lan Bratasena kang nduweni makna leksikal sing nuwuhake *referen-referen* panyengkuyung kang nggambarake *karakterere* Bima.

Adhedhasar panliten sesambungane teges ing ndhuwur bisa dingerteni yen saben-saben panliten sesambungane teges nduweni titikan kang beda-beda. Panliten ing ndhuwur uga nuduhake yen ta akeh-akehe sesambungane teges dijlentrehake lan diandharake kanthi dhasar wujud. Emane sesambungane teges metonimi ing basa Jawa isih durung ditliti para ahli basa kamangka sesambungane teges metonimi uga nduweni wujud lan golongan kang mligi. Mula saka kuwi prelu anane panliten sesambungane teges metonimi adhedhasar wujud lan golongane.

Sesambungane Teges

Sesambungane teges ing basa Jawa lumrahe diperang dadi loro yaiku dasanama lan kosokbalen. Dasanama tegese jenenge sepuluh, jenenge akeh, ora mung siji utawa loro bisa nganti luwih sepuluh temenan, tarkadhang malah luwih (Padmosoekotjo, 1953:56). Tuladhane Raden Janaka kang nduweni jeneng Raden Palgunadi, Raden Permadi, Kekasih Kembang Kendiwratala, Kembang Ali-ali, Margana, Parta, Peparab Prabu Kariti, Endrapura, Dananjaya, lan Panengah Pandhawa. Jeneng-jeneng kasebut kang lumrahe diarani dasanama. Saliyane Dasanama, kang kalebu sesambungane teges ing basa Jawa yaiku kosok balen. Banyu tawa = banyu wantah, kosok-baline: banyu asin (Padmosoekotjo, 1967:167). Tuladha kosok balen kasebut isih durung cetha amarga *banyu pait*, *banyu gula* uga bisa dadi kosok baline *banyu tawa*. Lha yen dideleng saka *unsur-unsure* kang diarani dasanama sejatine yaiku wujud liya saka *sinonimi* lan kosok balen minangka wujud liya saka *antonimi* ing semantik kang umum. Saka andharan kasebut kabukti yen sesambungane teges ing basa Jawa isih durung diandharake lan dijlentrehake cetha lan gamblang.

Sesambungane teges adhedhasar unsur *leksikal* ana *sinonim*, *antonim*, *penjamin* makna, *hipernimi* lan *hiponimi*, *homonimi* lan *polisemi* (Parera, 2004:60). Sesambungane teges bisa nuduhake sesambungane teges ing wernane bidhang, kaya ing bidhang morfologi lan bidhang sintaksis. Adhedhasar bidhang kasebut bisa nuwuhake sawijine tembung kang nduweni sesambungan marang sawijine *frase* utawa *klausa*. Sesambungane teges bisa nggambarake *manifestasi* pamikire manungsa. *Manifestasi* pamikarane manungsa digambarake sajrone wujud sesambungane *kesamaan makna*, *kellawanan makna*, *kecakupan makna*, lan *kejaminan makna*. Saka andharan kasebut bisa didudut yen sesambungane teges bisa dingerteni saka unsur-unsur basa sajrone basa tartamtu.

Nida (1975,56-90, sajrone Sukardi, dkk, 8-10) merang sesambungane teges *antarleksem* dadi patang jinis, yaiku (1) *inklusi*, (2) *overlapping* (*tumpang tindih*),

(3) *komplementasi*, lan (4) *kontiguitas*. Sesambungan teges *inklusi* yaiku sesambungane antarane teges *generik* (umum) lan *spesifik* (mligi). Kang kalebu sesambungane teges *inklusi* yaiku hiponimi. Sesambungane teges *overlapping* yaiku sesambungane teges rong tembung utawa luwih kang nduweni komponen teges kang meh padha saengga sajrone konteks tartamtu bisa nyulihi antarane teges siji lan sijine. Kang kalebu sesambungane teges *overlapping* yaiku sinonim. Sesambungane teges *komplementasi* yaiku sesambungane teges kang nduweni komponen kang meh padha nanging saora-orane ana siji komponen teges kang *kontras*. Kang kalebu sesambungane teges *komplementasi* yaiku antonimi, *oposisi*, lan *kontras*. Sesambungane teges *kontiguitas* yaiku sesambungane teges kang mbentuk wilayahe teges lan anane pambeda teges ing antarane teges sajrone komponen teges. Kang kalebu sesambungane teges *kontiguitas* yaiku sesambungane teges *antarkehiponim*.

Saka andharan ing ndhuwur nuduhake yen sesambungane teges metonimi isih durung diandharake lan dijlentrehake kanthi amba. Metonimi uga durung *diklasifikasike* sajrone sesambungane teges *antarleksem* nanging yen dideleng saka unsur-unsur komponene, metonimi kalebu sesambungane teges *overlapping* utawa *tumpang tindih*. Bab kasebut amarga sesambungane teges metonimi kabentuk saka *asosiasi-asosiasi* kang ana sajrone struktur basa.

Titikane Metonimi minangka Jinise Sesambungane Teges

Metonimi minangka jinise sesambungane teges nduweni sesambungane marang anane owah-owahane teges adhedhasar sipat *asosiatif*. Miturut Slametmuljana (1964:25) *asosiasi* yaiku sesambungane antarane makna asli utawa makna asal saka tembung kang digunakake karo makna anyar utawa makna tembung kanthi cara dipindhah-pindhahake nalika tembung dicakake ing basa. Anane makna anyar bisa nuwuhake sesambungane teges kang luwih rowa sajrone tembung kang digunakake ing basa. Masiya sesambungane tegese luwih rowa sajrone tembung ora ateges saben tembung bisa dijlentrehake lan diandharake sesambungane tegese kanthi cara manasuka. Ora kena diandharake lan dijlentrehake kanthi cara manasuka amarga saben tembung ing cak-cake basa nduweni sesambungane teges marang tembung liya. Bab kasebut salaras karo penemune Aminuddin (1988:83) kang nyengkuyung yen ta *pemaknaan* sajrone tembung ora uwal saka *konseptualisasi kolektif* lan *individual*. Mula saka kuwi makna tembung siji lan tembung liyane sajrone cak-cakane basa bisa menehi *asosiasi* sesambungane kang mligi.

Saliyane ahli basa ing ndhuwur, metonimi uga diandharake dening Parera (2004:121). metonimi yaiku *sebutan pengganti* kanggo sawijine objek utawa tumindak kanthi cara nggunakake *atribut* kang caket marang objek utawa tumindak kang dikarepake. Tuladhane ing gatra “rokok kreteg” kang bisa dituturake “Tukokna Aku *kreteg!*”. Tembung “kreteg” sajrone ukara kasebut nduweni teges arane rokok kang tanpa isepan mawa gabus putih. Yen ta ing ukara kasebut owah dadi “Tukokna Aku *rokok kreteg!*”. Saka andharan kasebut bisa dingerteni yen sesambungane teges metonimi ora mesthi manggon ing saben-saben ukara.

Wijana (2008:57) uga ngandharake metonimi kang dijlentrehake lan diandharake sajrone bab sesambungane wujud lan makna. Metonimi bisa arupa gatra, kaya tuladha ing ukara “Lis, celukna *jaket ijo!*”. Gatra “*jaket ijo*” ing ukara kasebut nduweni teges “wong sing nganggo jaket rupane ijo”. Lha yen sajrone ukara kasebut owah dadi “Lis, celukna wong sing gawe jaket rupane ijo.” bisa dingerteni yen sesambungane teges meronimi ora ditemokake sajrone ukara kasebut.

Ahli basa liya kang ngandharake *asosiasi* yaiku Chaer (2009:135), *asosiasi* yaiku sesambungane teges marang teges kang digunakake sajrone bidhang asale. Sajrone panliten kasebut wujud *asosiasi* ora mung winates ana tembung nanging uga gumathok ing tembung andhahan. Tuladhane ing tembung andhahan “sepedhahe” kang dituturake “*Sepedhahe* bocor lho”. Tembung andhahan *sepedhahe* nduweni teges bane sepedhah sing bocor.

Adhedhasar panemune para ahli ing ndhuwur bisa dingerteni titikane metonimi minangka sesambungane teges. Titikane metonimi minangka salah siji jinise sesambungane teges bisa dideleng saka wujud lan tegese. Adhedhasar wujud, metonimi bisa arupa tembung lingga, tembung andhahan lan gatra. Dene adhedhasar tegese, metonimi nuduhake sesambungane panganggone aran utawa jeneng kanggo samubarang liya kang *berasosiasi* utawa kang dadi *attribute*.

Metonimi minangka Jinise Sesambungane Teges

Metonimi minangka jinise sesambungane teges kerep ditandhingake karo metafora. Ullmann (2011:270, terjemahan Sumarsono) mbedakake antarane metafora lan metonimi, metafora beda karo metonimi amarga metonimi ora mbentuk sesambungane kang anyar nanging tuwuh ing antarane tembung-tembung kang wis kasusun. Sajrone panliten kasebut diandharake yen ta metonimi ora mbukak dalan anyar kanggo *intuisi metaforis* nanging kanthi bisa ngerteni dalan-dalan kasebut lan nggampangake *intuisi kilat* marang samubarang kang dingerteni. Saka panemu kasebut bisa dingerteni yen ta sesambungane teges metonimi bisa

nggampangake anggone ngerteni teges sajrone tembung-tembung kang wis kasusun.

Sesambungane teges metonimi uga dijlentrehake lan diandharake dening Djajasudarma (2009:86-87), sumber liya saka *varisasi* polisemi yaiku metonimi kang nduweni sesambungane marang panganggone kanthi cara *figuratif* adhedhasar *asosiatif*, metonimi bisa arupa nama ciri, utawa nama kang digayutake marang wong, barang, utawa samubarang kanggo ngganti acuan. Saka panemu kasebut bisa diwenehi tuladha kang kaya mangkane “Aku arep ngumbah motor”. Tembung *motor* ing ukara kasebut nuduhake metonimi kang nuduhake sakabehe kanggo saperangan. Dene tegese tembung kasebut yaiku saperangane saka sakabehe motor (saliyane perangan kang ora kena ditambah banyu kaya dene bageyan tengki bensin, lampu, mesin njero, lan sapanunggal).

Adhedhasar panemune para ahli ing ndhuwur bisa dingerteni yen ta metonimi kalebu jinise sesambungane teges kang luwih nengenake teges *asosiasi*. Dene *asosiasi* sajrone sesambungane teges metonimi bisa ditengerteni adhedhasar sesambungane tembung kang kasusun sajrone basa.

Pamerange Metonimi minangka Jinise Sesambungane Teges

Pamerange metonimi minangka jinise sesambungane teges bisa dingerteni adhedhasar panemu para ahli ing ndhuwur. Saben para ahli nduweni cara kang beda kanggo merang metonimi. Pambeda kasebut tuwuh amarga dhasar kang digunakake ya pancen beda-beda. Pamerange metonimi minangka jinise sesambungane teges adhedhasar panemune para ahli dijlentrehake lan diandharake ing ngisor iki.

Slametmuljana (1964:26:28) merang owah-owahane teges adhedhasar *asosiasi* dadi papat. Owah-owahane teges adhedhasar *asosiasi* kang dikarepake ya ora liya sesambungane teges metonimi. Patang perangan kasebut kaya mangkene.

1) sesambungan antarane isi lan wadhah

Sesambungan antarane isi lan wadhah nuduhake sesambungan teges metonimi kang nuduhake sesambungan antarane isi ing samubarang marang wadhahe. Nalika suku panganan ing warung sega pecel, kerep nggunakake basa kang sejatine nduweni sesambungane teges metonimi. Kaya ing gatra “sega sapiring” kang dituturake “tambah *sapiring* maneh Mbah!”. Tembung “*sapiring*” sajrone tuturan kasebut nduweni teges “sega pecel kang akehe sapiring minangka wadhahe sega”. Sajrone dhata kasebut nuduhake sesambungan antarane sega pecel (isi) karo piring (wadhahe).

2) *asosiasi* adhedhasar sesambungan wektu

Asosiasi adhedhasar sesambungan wektu nuduhake sesambungan antarane wektu marang kadadeyan kang dumadi. Sawijine kadadeyan kang mligi bisa ditengeri lan dipengeti adhedhasar wektu nalika sawijine kadadeyan dumadi. Kaya tuladha “*pitulasan* neng alon-alon rame banget”. Tembung andhahan “*pitulasan*” nduweni teges “pengetan kanggo mengeti kadadeyan negara Indonesia mardika saka penjajah ing tanggal 17 Agustus 1945 kapungkur”.

3) *asosiasi* adhedhasar sesambungan panggonan

Asosiasi adhedhasar sesambungan panggonan lumrahe digunakake kanggo nyebut panggedhe kang manggon ing sawijine papan. Tuladhane kaya ing ukara “Kuburane Sunan Ngampel dikebaki petakziah”. Tembung “*ngampel*” sajrone ukara kasebut nduweni teges “panggedhe Islam kang nyebarake agama islam ing tanah Jawa mligine ing dhaerah Ngampel ing kutha Surabaya.”

4) owah-owahane teges adhedhasar *pertukaran tangkapan indera*

Owah-owahe teges adhedhasar *pertukaran tangkapan indera* tuwuh amarga *pertukaran pandangan* antarane rong *indra* kang beda. Tuladhane kaya ing ukara “*Omonge kasar* tenan bocah kae”. Gatra “*omonge kasar*” nduweni teges “omongan kang ora ngepenakake nalika dirungokake”. Tembung “*kasar*” minangka kahanane samubarang kang ora rata lan ora alus banjur digunakake ing ukara kasebut kanggo nggambarake anane pangrasa kang ora ngepenakake marang sawijine wong.

Wijana (2008:54-58) uga merang metonimia dadi patang jinis yaiku sesambungan *spasial*, sesambungan *temporal*, sesambungan *logikal*, lan saperangan kanggo sakabehe. Jinise sesambungan-sesambungan kasebut diandharake kanthi cetha lan gamblang ing ngisor iki.

1) sesambungan *spasial*

Metonimia adhedhasar sesambungan *spasial* kabentuk amarga sipat *lokatif* tembung kang digantine marang tembung kang nggantine. Tuladhane yaiku tembung *kasongan* kang nduweni teges samubarang kang asale saka lemah, kaya grabah, kendhil, lan sapanunggal. *Kasongan* sejatine nuduhake arane desa ing wewengkon Yogyakarta lan padhatane samubarang saka tlatah Kasongan diarani *kasongan*, salaras marang dhaerah kang ngasilake.

2) sesambungan *temporal*

Owah-owahe teges asring dumadi amarga anane sesambungan *temporal* antarane tembung kang nggantine marang tembung kang digantine. Tuladhane tembung *misa* kang nduweni teges mbubarake. Tembung kasebut sejatine saka tembung *Ite missa est contio* kang diucapake nalika nganakake upacara agama kristen.

3) sesambungan *logikal*

Tembung-tembung kang digunakake sajrone basa nduweni sesambungan marang jeneng pangriptane utawa kang ngrembakake samubarang minangka tandha pangurmatan. Tuladhane tembung *mujair* kang nduweni teges salah siji jinise iwak kang urip ing banyu tawa. Tembung *mujair* sejatine saka jenenge pawongan kang ngembangake jinise iwak kasebut yaiku Mujair saka wewengkon Kanigoro, Blitar.

4) sesambungan saperangan-sakabehe

Sesambungan saperangan-sakabehe diperang dadi loro yaiku saperangan kanggo sakabehe (*pras pro toto*) lan sakabehe kanggo saperangan (*totem pro parte*). Tuladhane gatra *rambut lurus* kang nduweni teges pawongan kang nduweni rambut lurus. Gatra kasebut makili pawongan kanthi sakabehe utawa *pras pro toto*. Tuladha liyane kang nggambarake *totem pro parte* yaiku tembung *sekolah* kang nggantine pawongan-pawongan (siswa, guru, pegawe) kang ana ing sekolah kasebut.

Konteks Metonimi

Konteks metonimi kang dikarepake yaiku samubarang sanjabane sesambungane teges metonimi kang nduweni daya pangaribawa marang sesambungane teges metonimi ing basa Jawa. Tuladhane kaya ing gatra “*sing putih*” sajrone konteks “pitik” lan “sepatu” nduweni *asosiasi* kang beda. Gatra “*sing putih*” ing konteks “pitik” nduweni teges “pitik sing nduweni wulu putih meles” nanging ing konteks “sepatu” nduweni teges “sepatu kang wernane putih”.

Teori ing Panliten Iki

Teori kang digunakake sajrone panliten iki yaiku nggunakake panemune Ullmann (2011:271, terjemahan Sumarsono), metonimi bisa digolongake adhedhasar asosiasi-asosiasi kang dadi dhasare. Metonimi diperang dadi patang golongan yaiku (1) metonimi adhedhasar sesambungan *spasial* (ruang, papan), (2) metonimi adhedhasar sesambungan wektu (*temporal*), (3) metonimi kang nggambarake saperangan kanggo sakabehe (*idhentifkatif*) kang sabanjure disebutake *idhentifkatif*, lan (4) metonimi adhedhasar sesambungan *logikal*. Saliyane kuwi uga nggunakake teori-teori kang ana ing konsep teoretis kang wis diandharake ing ndhuwur. Saka panemu kasebut bisa ditegesi yen ta golongane metonimi ing basa Jawa bisa ditemtokake adhedhasar asosiasi-asosiasi kang ana sajrone dhata kang ditliti. Ateges ing panliten iki ora mung nggawe golongane metonimi kang wis dijlentrehake kaya ing ndhuwur nanging panliti uga bisa nggolongake metonimi ing basa Jawa adhedhasar *asosiasi-asosiasi* kang ana sajrone dhata kang ditliti.

METODHE

Sipate Panliten

Sipate panliten ing panliten metonimi ing basa Jawa iki nduweni sipat *deskriptif* amarga ditindakake adhedhasar *fakta* kang ana lan *fenomena* saka segi *emperise* urip ing panuture saengga ngasilake cathethan kang arupa gegambaran basa kang apa anane. Panliten ngenani metonimi ing basa Jawa kalebu panliten *kualitatif* amarga dhata kang digunakake wujud basa lan dudu angka-angka. Panliten *kualitatif* nggunakake teori dhasar, konsep dhasar, modhel lan ancangan panliten basa kaya umumune (Kridalaksana, 1984:118).

Dhata lan Sumber Dhata

Dhata lan sumber dhata sajrone panliten amrih luwih cethane diandharake kanthi cara merang dadi loro yaiku dhata panliten lan sumber dhata panliten. Kanggo luwih cethane ing ngisor iki andharane.

Dhata Panliten

Dhata panliten sajrone panliten iki dibedakake dadi rong werna yaiku dhata utama lan dhata panyengkuyung (Sudaryanto, 1986:44). Dhata utama yaiku tembung lingga, tembung andhahan, lan gatra kang dikumpulake saka anggone panliti nyadap lan ngrungogakake, saka basa padinan masyarakat Desa Sobontoro, Kecamatan Boyolangu, Kabupaten Tulungagung kang nggunakake sesambungane teges metonimi ing basa Jawa. Dene dhata panyengkuyung yaiku tembung, tetembungan, lan ukara digunakake kanggo nyengkuyung dhata utama kang diselarasake karo kamus lan *teori* kang wis dijlentrehake ing bab II lan kanggo mbandingake marang dhata utama.

Sumber Dhata Panliten

Sumber dhata panliten sajrone panliten iki yaiku sumber dhata lisan. Sumber dhata lisan kang dikumpulake sajrone panliten iki yaiku masyarakat ing Desa Sobontoro, Kecamatan Boyolangu, Kabupaten Tulungagung kang nggunakake basa Jawa kang kalebu ing konteks panliten. Adhedhasar wernane *regional* kang ditemtokake sumber dhata lisan sajrone panliten iki yaiku pawongan utawa masyarakat ing Desa Sobontoro, Kecamatan Boyolangu, Kabupaten Tulungagung. Pawongan utawa masyarakat kang dadi sumber dhata ing panliten yaiku (1) lair ing Desa Sobontoro, Kecamatan Boyolangu, Kabupaten Tulungagung, (2) dewasa ing Desa Sobontoro, Kecamatan Boyolangu, Kabupaten Tulungagung, (3) gedhe ing Desa Sobontoro, Kecamatan Boyolangu, Kabupaten Tulungagung, lan (4) sehat *jasmani* lan *rokhani* ing Desa Sobontoro, Kecamatan Boyolangu, Kabupaten Tulungagung ing mangsa saiki.

Instrumen Panliten

Instrumen panliten sajrone panliten metonimi ing basa Jawa nduweni fungsi kang banget wigatine. *Instrumen* minangka piranti kanggo njupuk dhata panliten. Arikunto (2002:126) njlentrehake *instrumen* minangka pirantine panliten supaya metodhe-metodhe kang dijupuk bisa gumathok. Mula saka kuwi, ing panliten panliti nggawe rong instrumen, yaiku instrumen panliten kang baku lan instrument panliten kang dadi panyengkuyung. Instrumen panliten kang baku yaiku panliti dhewe. Dene instrumen panyengkuyunge yaiku teknik kang digunakake sawektu nganakake pamiji-miji. Kanthi mirunggan ing kene panliti nggunakake *medhia handpone*, kartu dhata, lan tabel dhata.

Tata Cara Ngumpulake Dhata

Tata cara ngumpulake dhata ing panliten iki nggunakake metodhe kang ana sesambungane karo dhata lisan. Metodhe kang digunakake kanggo ngumpulake dhata lisan ing panliten metonimi ing basa Jawa yaiku metodhe semak lan cakap. Metodhe semak yaiku nyemak sakabehe basa kang digunakake dening panutur lan metodhe cakap yaiku cecaturan antarane panliti minangka panliti karo panutur minangka panutur (Sudaryanto, 1986:62 lan 1988:9).

Metodhe semak ing panliten iki ditrapakake kanthi nggunakake patang teknik, yaiku (1) teknik sadap, (2) teknik semak libat cakap, (3) semak bebas libat cakap, lan (4) teknik rekam lan catat. Teknik sadhap minangka teknik kapisan sajrone panliten iki, panliti mung nyemak lan nampa sakabehe cecaturan saka sumber dhata kang nduweni sesambungane marang metonimi ing basa Jawa. Teknik kaloro yaiku teknik semak libat cakap, sajrone teknik iki panliti ora melu sajrone cecaturan. Teknik ketelu yaiku teknik semak bebas libat cakap, panliti ing teknik iki ora melu sajrone cecaturan. Teknik kaping papat yaiku teknik rekam lan catat, teknik rekam yaiku panliti ngrekam apa kang dituturake panutur kanthi alat *handpone* lan kanthi syarat ora ngganggu lumrahe proses kegiatan cecaturan ing masyarakat Jawa Desa Sobontoro, Kecamatan Boyolangu, Kabupaten Tulungagung kang ana sesambungane marang metonimi ing basa Jawa. Dene teknik catat yaiku nyatet sakabehe cecaturan kang ana sesambungane marang metonimi ing basa Jawa sing dituturake panutur sajrone sawijine kartu dhata transkripsi.

Metodhe cakap ditrapake kanthi nggunakake teknik (1) teknik pancing yaiku panliti mancing sawijine utawa saperangan pawongan supaya micara sesambungane teges metonimi ing basa Jawa, (2) teknik cakap semuka yaiku panliti mancing sawijine pawongan supaya nganakake pirembugan langsung lan diarahake kanggo golek dhata saakeh-akehe kang ana sesambungane karo

metonimi ing basa Jawa, (3) cakap tak semuka yaiku panliti mancing sawijine utawa saperangan pawongan supaya nganakake pirembungan kang ana sesambungane karo metonimi ing basa Jawa lan (4) teknik rekam lan catat yaiku kang diarani *respondensi* kang nduweni sesambungan marang metonimi ing basa Jawa.

Tata Cara Njlentrehake Dhata

Tata cara njlentrehake dhata sajrone panliten iki diperang dadi papat, yaiku *transkripsi*, *verifikasi*, *klasifikasi*, lan *penafsiran* dhata. Bab-bab kasebut diandharake ing ngisor iki.

1) Tahap *Transkripsi* Dhata

Tahap *transkripsi* dhata sajrone panliten iki gegayutan karo bab nulis sakabehe dhata kang wis dikumpulake sing nduweni sesambungane marang metonimi ing basa Jawa. Dhata kang dikumpulake kanthi metodhe semak lan cakap ing kene ditulis apa anane. Ancase *transkripsi* sajrone panliten iki kanggo meruhi sepira akehe dhata kang wis dikumpulake. Nalika *transkripsi* dhata dibutuhake tandha, mligine kang ana gegayutane karo penafsiran intonasi lan let. Rong perangan kasebut nduweni gegayutan kanggo maca asile *transkripsi*. Dhasar kanggo nemtokake tandha maca saka asile *transkripsi* ing ngisor iki.

- Tandha koma (,) kanggo nengeri let kang cekak.
- Tandha titik (.) kanggo nengeri pungkase tuturan kanthi swara kang dhatar.
- Tandha seru (!) kanggo nengeri pungkase tuturan kanthi swara kang dhuwur.
- Tandha tanya (?) kanggo nengeri pungkase tuturan kanthi swara pitakon.
- Tembung miring kanggo nengeri tuturan kang nggunakake basa saliyane basa Jawa.

2) Tahap *Verifikasi* Dhata

Tahap *verifikasi* dhata sajrone panliten iki yaiku milih dhata-dhata kanthi tliti lan digathukake karo bab-bab kang dadi punjere panliten. Tahap iki nduweni ancas supaya perkara kang bakal diudhari bisa kawedhar kanthi cetha lan nggampangake nulis asile panliten. Sajrone tahap *verifikasi* dhata ana tahap *kodifikasi* yaiku menehi tandha wujud lan golongane metonimi ing basa Jawa marang dhata kang wis diveferikasi kanggo nggampangake tahap *klasifikasi* dhata.

3) Tahap *Klasifikasi* Dhata

Tahap *klasifikasi* dhata sajrone panliten iki yaiku dhata kang wis dipilih sajrone tahap *verifikasi* kang wis dikodifikasi banjur diklasifikasi adhedhasar undhere panliten. Dhata kang wis diklasifikasi banjur dikumpulake lan ditemtokake siji mbaka siji, dhata endi kang mujudake perkara ing undhere panliten.

4) Tahap *Penafsiran* Dhata

Tahap *penafsiran* dhata sajrone panliten iki mujudake tahap kang paling pungkasan anggone njlentrehake dhata. Penafsiran dhata tumrap metonimi ing basa Jawa iki kanggo ngerteni wujud lan golongane sesambungane teges metonimi. Carane nafsirake dhata metonimi ing basa Jawa yaiku luwih dhisik nemtokake komponen maknane banjur dianalisis siji mbaka siji adhedhasar komponen maknane.

Tata Cara Nyuguhake Dhata

Tata cara nyuguhake dhata sajrone panliten iki yaiku tata carane panliti kanggo nyuguhake asil analisis dhata kang awujud laporan katulis ngenani sakabehe kang diasilake sajrone panliten iki, mligine ngenani metonimi ing basa Jawa.

Sakabehe dhata kang wis kasil dikumpulake lan dianalisis sajrone panliten yaiku arupa metonimi ing basa Jawa. Asile analisis kasebut banjur diandharake kanthi cara *informal*, yaiku nyuguhake asil analisis dhata adhedhasar metonimi ing basa Jawa kanthi cara *deskripsi* kang nggunakake tembung-tembung kang lumrah saengga bisa dingerteni dening pamaos kang maca asile panliten iki.

ANDHARAN LAN JLENTREHAN

Wujud Sesambungane Teges Metonimi ing Basa Jawa

Metonimi Adhedhasar Satuwan Linguale

Metonimi adhedhasar satuwan *lingual* kang wis dikumpulake panliti diperang dadi telu yaiku 1) metonimi kang awujud tembung lingga, 2) metonimi kang awujud tembung andhahan, lan 3) metonimi kang awujud gatra.

Metonimi kang Awujud Tembung Lingga

- (1) Saben minggu neng *Kauman* rame digawe mlayu-mlayu. “Setiap minggu di *Kauman* tidak pernah sepi dijadikan tempat lari-lari.”

Konteks tembung lingga *kauman* ing dhata (1) nuduhake papan panggonan kang padatan kanggo mlayu-mlayu kang dituturake nalika jagongan. Dhata (1) yaiku tembung lingga *kauman* kalebu metonimi awujud tembung lingga. Tembung lingga *kauman* ing dhata (1) nduweni wujud tembung lingga aran kang ora katon lan ora nduweni nyawa sing nduweni *asosiasi* marang papan panggonan.

Metonimi kang Awujud Tembung Andhahan

- (2) *Subuhan* ngko ae lak budhale.
“*Subuhan* nanti saja berangkatnya.”

Konteks tembung andhahan *subuhan* ing dhata (2) nuduhake wektu sembahyange agama islam antarane jam

setengah lima esuk nganti jam enem esuk kang digawe semayaman. Dhata (2) yaiku tembung andhahan *subuhan*, *duhuran*, *pitonane*, lan *legi* kalebu metonimi awujud tembung andhahan. Tembung andhahan *subuhan* ing dhata (2) nduweni wujud tembung andhahan aran kang ora katon lan ora nduweni nyawa sing nduweni *asosiasi* marang wektu.

Metonimi kang Awujud Gatra

- (3) *Lembu Peteng* lak malem minggu ngene rame.
“*Lembu Peteng* kalau malam minggu seperti ini ramai.”

Konteks gatra *lembu peteng* ing dhata (3) nuduhake sawijine papan panggonan ing pinggire kali Lembu Peteng kang saben dina minggu rame. Dhata (3) yaiku gatra *lembu peteng* kalebu metonimi kang awujud gatra. Gatra *lembu peteng* ing dhata (3) nduweni wujud gatra aran kang ora katon lan ora nduweni nyawa sing nduweni *asosiasi* marang *lokasional*.

Metonimi Adhedhasar Jinise

Metonimi kang Nduweni Sesambungan Spasial

- (4) Kowe wis tau neng *Kelud*?
”Kamu sudah pernah ke *kelud*?”

Konteks tembung lingga *kelud* ing dhata (4) nuduhake gunung ing wewenkon Kediri minangka papan wisata kang kondhang. Dhata (4) yaiku tembung lingga *kelud* kalebu metonimi kang nduweni sesambungan *spasial*. Tembung lingga *kelud* ing dhata (4) nduweni teges papan wisata kang manggon ing gunung.

Metonimi kang Nduweni Sesambungan Temporal

- (5) Bar *isak* ya Mbak, Yudo utawa Deni kon genduren neng mahku.
“Setelah *isak* ya Mbak, Yudo utawa Deni disuruh gendsuren ke rumah Saya.”

Konteks tembung lingga *isak* ing dhata (5) nuduhake wektu sholat agama islam antarane jam pitu bengi nganti jam papat esuk kanggo genduren. Dhata (5) yaiku tembung lingga *isak* kalebu metonimi kang nduweni sesambungan *temporal*. Tembung lingga *isak* ing dhata (5) nduweni teges wektu sembahyange agama islam kang dhasare etungan jam pitu bengi nganti jam papat parak esuk.

Metonimi kang Nduweni Sesambungan Idhentifkatif

- (6) *Dandange* wis umub Den, cemplungna lintingane!
“*Dandang*nya sudah mendidih Den, masukan lintinganya!”

Konteks tembung andhahan *dandange* ing dhata (6) nuduhake wadhahe banyu kang lagi umub sing arep dicemplungi lintingan. Dhata (6) yaiku tembung andhahan *dandange* kalebu metonimi kang nduweni sesambungan *lokasional* saperangan kanggo sakabehe. Tembung andhahan *dandange* ing dhata (6) nduweni teges *idhentifkatif* saperangan kanggo sakabehe marang *lokasional* dandang kang nganteni banyu ing njerone dandang.

Metonimi kang Nduweni Sesambungan Logikal

- (7) Gamelane neng kene mek *slendro* iki.
“Gamelannya disini hanya *slendro*.”

Konteks tembung lingga *slendro* ing dhata (7) nuduhake salah siji jinise gamelan Jawa..Dhata (7) yaiku lingga tembung *slendro* lan tembung andhahan *mujare* kalebu metonimi kang nduweni sesambungan *logikal*. Tembung *slendro* ing dhata (7) nduweni teges *asosiasi* marang jeneng pangriptane gamelan slendro yaiku raja *Sayelendra*.

Golongane Metonimi Adhedhasar Referen

Golongane Metonimi Manungsa

- (8) Jan penak maine *Oman*.
“Bagus sekali mainya *Oman*.”

Konteks tembung lingga *oman* ing dhata (8) nuduhake wong sing makili negara Oman ing babagan bal-balan. Dhata (8) yaiku tembung lingga *oman*, *kuning*, lan *galak* kalebu golongan metonimi manungsa. Tembung lingga *oman* ing dhata (8) kalebu golongan metonimi kang ngener manungsa sing maen bal-balan saka negara Oman.

Golongane Metonimi Kewan

- (9) *Blorok* mesthi menang iki ngko.
“*Blorok* pasti yang menang.”

Konteks tembung lingga *blorok* ing dhata (9) nuduhake pitik kang nduweni ules blorok sing arep ditarungake. Dhata (9) yaiku tembung lingga *blorok* kalebu golongan metonimi kewan. Tembung lingga *blorok* ing dhata (9) kalebu golongan metonimi kang ngener kewan pitik sing nduweni ules blorok.

Golongane Metonimi Tetuwuhan

- (10) Pech wis *kuning*, sesuk dicelukne Makdhe Rohmat iki.
“Sudah *kuning*, besok dipanggilkan Makdhe Rohmat.”

Konteks tembung lingga *kuning* ing dhata (10) nuduhake pari sing wis kemuning kang wektune dipanen. Dhata (10) yaiku tembung lingga *kuning* kalebu golongan metonimi tetuwuhan. Tembung lingga *kuning* ing dhata (10) kalebu golongan metonimi kang ngener tetuwuhan pari sing wis kumuning tuwa kang wis siap dipanen.

Golongan Metonimi Barang

- (11) Guh *coklat* kuwi apa karek metu?
“Guh *coklat* itu apa tinggal keluar?”

Konteks tembung lingga *coklat* ing dhata (11) nuduhake kain kang wernane coklat sing arep disablon. Dhata (11) yaiku tembung lingga *coklat* kalebu golongan metonimi barang. Tembung lingga *coklat* ing dhata (11) kalebu golongan metonimi kang ngener barang kain sing nduweni werna coklat.

Panliten ngenani sesambungane teges isih jarang kang nliti apa maneh sesambungane teges metonimi ing basa Jawa masyarakat Desa Sobontoro, Kecamatan Boyolangu, Kabupaten Tulungagung kanthi cara analisis komponen. Dhiskusi asile panliten ing panliten iki ana loro yaiku ngenani wujud metonimi lan golongan metonimi.

Wujud metonimi ing basa Jawa masyarakat Desa Sobontoro, Kecamatan Boyolangu, Kabupaten Tulungagung bisa dideleng saka satuwan *lingual* lan jinise. Satuwan *lingual* banjur digawe tabel analisis komponen marang metonimi. Jinise metonimi dipontho-pontho adhedhasar *asosiasi-asosiasi* kang ana ing dhata lan nggunakake tabel analisis komponen kang ora digunakake ing panliten kang ana sadurunge..

Adhedhasar dhiskusi ing ndhuwur bisa dingerteni yen asile panliten metonimi ing basa Jawa masyarakat Desa Sobontoro, Kecamatan Boyolangu, Kabupaten Tulungagung yaiku ngandharake wujud lan golongan metonimi nggunakeke tabel analisis komponen. Mula saka kuwi panliten ngenani sesambungane teges metonimi iki isih bisa ditliti luwih njlimet maneh amarga tabel analisis komponen metonimi ing basa Jawa iki ora gumathok ing panliten iki lan bisa diganti apadene ditambahi komponene supaya luwih mligi lan sampurna.

PENUTUP

Dudutan

Adhedhasar asile panliten ing bab IV ngenani sesambungane teges metonimi ing basa Jawa masyarakat Desa Sobontoro, Kecamatan Boyolangu, Kabupaten Tulungagung. Sesambungane teges metonimi ing basa Jawa diperang dadi loro yaiku 1) sesambungane teges metonimi adhedhasar wujud lan 2) sesambungane teges metonimi adhedhasar golongan *referen*. Metonimi

adhedhasar wujud diperang dadi loro yaiku 1) metonimi adhedhasar satuwan *linguale* lan 2) metonimi adhedhasar jinise. Metonimi adhedhasar satuwan *linguale* diperang dadi telu yaiku 1) metonimi kang awujud tembung, 2) metonimi kang awujud tembung andhahan, lan 3) metonimi kang awujud gatra. Banjur metonimi adhedhasar jinise diperang dadi papat yaiku 1) metonimi kang nduweni sesambungane *spasial*, 2) metonimi kang nduweni sesambungane *temporal*, 3) metonimi kang nduweni sesambungan *idhentifikatif* diperang dadi loro yaiku sesambungan *idhentifikatif* saperangan kanggo sakabehe lan sesambungan *idhentifikatif* sakabehe kanggo saperangan, lan 4) metonimi kang nduweni sesambungan *logikal*. Sesambungane teges metonimi adhedhasar golongan *referen* diperang dadi papat yaiku 1) golongan metonimi manungsa, 2) golongan metonimi kewan, 3) golongan metonimi tetuwuhan, lan 4) golongan metonimi barang.

Pamrayoga

Panliten iki mung ngrembug metonimi ing basa Jawa masyarakat Desa Sobontoro, Kecamatan Boyolangu, Kabupaten Tulungagung nanging asile panliten iki dikarepake bisa makili sesambungane teges metonimi ing basa Jawa. Panliten iki isih durung jero, mula saka kuwi panliti liyane bisa nintingi kanthi luwih rowa lan amba marang sesambungane teges metonimi ing basa Jawa. Kaya ta jinise lan golongan liyane sesambungane teges metonimi ing basa Jawa kanthi wilayah *regional* kang luwih amba lan dhata kang luwih rowa.

KAPUSTAKAN

- Aminudin. 1988. *Semantik, Pengantar Studi Tentang Makna*. Bandung: Sinar Baru
- . 2008. *Semantik, Pengantar Studi Tentang Makna*. Bandung: Sinar Baru Algesindo
- Antunsuhono. 1953. *Reringkesane Paramasastra Djawa* (Perangan I, cap-capan kaping pindho). Djogdja: Hien Hoo Sing
- Arikunto, Suharsimi. 1998. *Prosedur Penelitian: Suatu Pendekatan Praktek*. Jakarta: Rineka Cipta
- Djajasudarma. 2009. *Semantik 1, Makna Leksikal dan Makna Gramarikal*. Bandung: Refika Aditam
- Kridalaksana, Harimurti. 2008. *Kamus Linguistik, Edisi Keempat*. Jakarta: Gramedia Pustaka Utama
- Mulya, Gani. 2010. *Bentuk Kegradasian Antonimi Adjektiva dalam Bahasa Jawa*. (skripsi tidak diterbitkan)
- Padmasoekotjo. 1953. *Ngengrengan Kasusastran Djawa*. Yogyakarta: Hien Hoo Sing
- . 1967. *Sariné Basa Djawa*. Jakarta: Balai Pustaka

- Poedjosoedarmo, Soepomo, dkk. 1986. *Ragam Panggung dalam Bahasa Jawa*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa
- Purwanti, Ika. 2011. *Kajian Polisemi dalam Rubrik Berita Majalah Djaka Lodang Edisi 2011*. (skripsi tidak diterbitkan)
- Sandi, Fajar Billy. *Nama Diri Tokoh Bima (Analisis Semantik dan Kebudayaan)*. (skripsi tidak diterbitkan)
- Sudaryanto. 1986. *Metode Linguistik, Bagian Kedua: Metode dan Teknik Pengumpulan Data*. Yogyakarta: Gajah Mada University Press
- _____. 1988. *Metode Linguistik, Bagian Kedua: Metode dan Aneka Teknik Pengumpulan Data*. Yogyakarta: Gajah Mada University Press
- _____. 1989. *Pemanfaatan Potensi Bahasa*. Yogyakarta: Kanisius
- Sukardi, dkk. 1995. *Antonimi dalam Bahasa Jawa*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa, Departemen Pendidikan dan Kebudayaan
- Slametmuljana, R.B. 1964. *Semantik (Ilmu Makna)*. Jakarta: Djambatan
- Parera, J.D. 2004. *Teori Semantik, Edisi Kedua*. Jakarta: Erlangga
- Ullmann, Stephen. 2011. *Pengantar Semantik (terjemahan Sumarsono)*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar
- Wahyuni, Asih Tri. 2011. *Sinonimi Nomina dalam Bahasa Jawa (Suatu Kajian Semantik Leksikal)*. (skripsi tidak diterbitkan)
- Wijana, I Dewa Putu, dkk. 2008. *Semantik, Teori dan Analisis*. Surakarta: Yuma Pressindo
- Sumber Internet:
- Susanto, Irzant. 2009. *Metonimia dalam Surat Kabar Berbahasa Indonesia*.
(www.metonimiadalam surat.com, diunggah pada tanggal 28 November 2013)